Ίδε ο Άνθρωπος.

Μια εξαιρετική αγιογραφία *

Ο Ηλίας Μόσκος είναι περίφημος από την Κρήτη αγιογράφος φορητών εικόνων, που εζούσε και εργάζονταν το δεύτερο ήμισυ του 17ου αιώνα εις την Ζάκυνθον. Εις την ιστορική και πολυπονεμένη νήσο που στα χρόνια της Βενετοκρατίας είχεν αποβή καλλιτεχνικόν κέντρον έζησε ο Ηλίας Μόσκος με τον αδελφό του Λεό Μόσκο, εργαζόμενοι σε δικό τους καλλιτεχνικό εργαστήριο. Στο εργαστήριο των δύο αδελφών εφοίτησε δυο χρόνια (1685-1687) και ο διάσημος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς.

Εικόνα του Λεό Μόσκου ευρίσκεται εις το Μουσείον Μπενάκη. Η Παναγία η Οδηγήτρια, ζωγραφισμένη επάνω σε χαλκό.[1] Είναι γνωστό ότι στην Κρήτη είχεν αναφανή, μετά την Άλωσι, μια εξαίρετη καλλιτεχνική άνθησι και ακμή της αγιογραφίας, επηρρεασμένη από τις επιδράσεις των μεγάλων διδασκάλων της τέχνης της Βενετίας. Απ' αυτές τις σχολές επήρε τα πρώτα νάματα ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος μέχρι τα είκοσι χρόνια της ηλικίας του, και κατόπιν έφυγε για την Ισπανία, όπου δοξάσθηκε με τα έργα του. Οι δύο αδελφοί ήλθαν πρόσφυγες από την Κρήτη εις την Ζάκυνθο, το 1669 μετά την πτώσι της νήσου στα χέρια των Τούρκων, όπου συνέχισαν τις καλλιτεχνικές παραδόσεις της Νεοβυζαντινής τέχνης, όπως λέγεται στην ιστορία της τέχνης η περίοδος από το 1453-1821.

Από την ίδια καλλιτεχνική οικογένεια προέρχεται και ο Ιωάννης Μόσκος ο Κρης. Όπως ο Θεοτοκόπουλος υπογράφεται Κρης ή Γκρέκο, έτσι και τούτος. Του Ιωάννη Μόσκο σώζεται μέσα σε ξυλόγλυπτο επίχρυσο τέμπλο, μια θαυμασία εικόνα, με χρονολογία 1681 (αχ΄π΄α΄). Παριστάνει την Παντάνασσα Θεοτόκον και εις τις τέσσερες γωνίες της εικόνας είναι οι προφήται Δαυίδ, Σολομών, Ααρών. «Εκατέρωθεν της Κεντρικής παραστάσεως τετράγωνα εικονίδια παριστάνουν αγίους και αρχαγγέλους, εις δε το κάτω τμήμα, εκατέρωθεν μικρού εσταυρωμένου παρίσταται, γονυκλινές, το αφιερώσαν την εικόνα ανδρόγυνον φέρον επτανησιακάς αμφιέσεις».[2]

---

* Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Αγών Πρεβέζης*, φύλλο 9 της 11.4.1955, σελ. 2 & 3.

[1] Σελίδα 30 του καταλόγου του Μουσείου Μπενάκη.

[2] Σελίδα 59 του καταλόγου του Μουσείου Μπενάκη.

ΕΙΚΟΝΑ 1: *Η αγιογραφία «Ίδε ο Άνθρωπος» του Ηλία Μόσκου. Εξωνάρθηκας ναού Αγίου Χαραλάμπους Πρεβέζης*

Του Ηλία Μόσκου σώζεται στην Πρέβεζα, στο ναό του Αγίου Χαραλάμπους, εικών του Χριστού στον τύπο που λέγεται στην εικονογραφία «Ίδε ο άνθρωπος» λατινικά «Ecce Homo», πλάτους 0,90 περίπου του μέτρου και ύψους 1,60 περίπου (Εικ. 1). Ο Χριστός παριστάνεται επί κορμού αμπέλου, εκ του οποίου φυτρώνουν φύλλα και τσαμπιά σταφύλια, που πλαισιώνουν τη Θεία Μορφή. Είναι εμπνευσμένη η σύνθεσις από την ευαγγελική ρήσι «εγώ ειμί η άμπελος η αληθινή».

Είναι η εικόνα εκείνη που βάζουν για προσκύνημα την Μεγάλη Εβδομάδα (Κυριακή των Βαΐων μέχρι Μεγάλη Πέμπτη πρωί) στον Άγιο Χαράλαμπο. Παριστάνει το Χριστό μέχρι τα μισά της κνήμης και με τα χέρια του όπισθεν δεμένα, γι' αυτό δεν φαίνονται. Η συνηθισμένη παράστασις των εικόνων αυτού του είδους, μας δίχνει το Χριστό με δεμένα εμπρός τα χέρια. Η πρωτοτυπία του ζωγράφου έγκειται εδώ ακριβώς, ότι τα χέρια είναι δεμένα πίσω. Από μικρό παιδί, πηγαίνοντας στα Νυμφεία της Μεγάλης Εβδομάδος στον Άγιο Χαράλαμπο, διατηρώ μέσα μου ζωηρότατη την εντύπωσι της εικόνας αυτής.

Η εικόνα είναι επιχρυσωμένη και αποτελείται από τρεις σανίδες κατάλληλα συνεχόμενες και κολλητές, που έχουν κάτω από τη χρυσαλειφή γύψο με γόμα-λάκα, όπως συνηθιζόταν στην ξυλογλυπτική των τέμπλων και αγιογραφιών στα χρόνια της τουρκοκρατίας από τους Ηπειρώτας μαστόρους. Ολόκληρη η σύνθεσι είναι σκαλισμένη επάνω στις σανίδες με μια μαστοριά και δεξιοτεχνία εξαίρετη. Τα φύλλα του κλήματος περιτριγυρίζουν την Θεία Κεφαλή, που την περιβάλλει φωτοστέφανος, με μια άνεσι και λιτότητα θαυμαστή. Η μορφή του Χριστού με τα μισοκλεισμένα μάτια της αποδίδει και εκφράζει υπέροχα και σιωπηλά, με μια εγκαρτέρησι γαλήνια και υπερούσια το Θείον Πάθος.

Η υπογραφή κάτω από τον κορμό της αμπέλου είναι: Α.Χ.(Π;).Η., δηλαδή 16(8;)8, ΧΕΙΡ ΗΛΙΑ ΛΕΟΥ ΜΟΣΚΟΥ.[∇] Δεν διαβάζεται καθαρά η χρονολογία. Πρέπει να βγη το γυαλί για να διαβαστή ευκρινώς και σαφώς και η χρονολογία και η υπογραφή. Ίσως να συνεργάστηκαν και οι δύο

[∇] Η εικόνα με την ξυλόγλυπτη μπορντούρα αμπέλου, η οποία βρίσκεται σήμερα (2011) στον εξωνάρθηκα, δεξιά της δυτικής εισόδου του ναού του Αγίου Χαραλάμπους, φέρει υπογραφή ΧΕΪΡ ΉΛΙΌΥ ΜΌCK8 (Εικ. 2). Το έτος πρέπει να αναγνωσθεί ως αχμη (1648) αφού ο Ηλίας Μόσκος πέθανε το 1687, βλ. Μαφρέδας Θωμάς, «Η μεταβυζαντινή εκκλησιαστική ζωγραφική στην πόλη της Πρέβεζας (1780-1886)» στο: Μ. Βρέλη-Ζάχου & Χ. Σταυράκος (Επιστ. Επιμ.), *Πρέβεζα Β΄. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Πρέβεζας (16-20 Σεπτεμβρίου 2009)*, Πρέβεζα 2010, τ. Ι, σελ. 372.

αδελφοί, που θα είναι κάτι από τα πιο σπάνια παραδείγματα στην αγιογραφία εικόνων.

Πώς έφτασε στην Πρέβεζα η περίφημη αυτή εικόνα, ποιος την έφερε, νάναι παραγγελία, ή κάποιος κληρικός από την Λευκάδα την έφερε, είναι πρόβλημα που θα παρακαλούσα τον φίλο Ιωάννην Τάλλαρον να ερευνήση και εξακριβώση και με συμπληρώση από τις στήλες του αγαπητού «Αγώνος».

Είναι γνωστό ότι στην Άγια Μαύρα έφθασαν και εγκαταστάθηκαν πολλοί πρόσφυγες Κρητικοί μετά το 1669, φέροντες μαζί τους και πολλές εικόνες της πατρίδος των. Αυτοί απετέλεσαν το χωριό Σφακιώτες της Λευκάδος. Να είναι κανείς Λευκαδίτης ή Πρεβεζάνος αυτός που την πρωτόφερε;

ΕΙΚΟΝΑ 2: *Η χρονολογία και υπογραφή στην κάτω αριστερά γωνία της αγιογραφίας «Ίδε ο Άνθρωπος» του Ηλία Μόσκου. Εξωνάρθηκας ναού Αγίου Χαραλάμπους Πρεβέζης*